มนุษย์และสังคม

แนวทางการพัฒนาจังหวัดปราจีนบุรีสู่ความเป็นเลิศชายขอบ EEC
The Development of Prachinburi province guideline to excellence on the marginal of EEC

ศิริวุฒิ วรรณทอง[1]
Siriwuth Wannathong
[1] สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ
History Program, Faculty of Humanities and Social Sciences,
Sisaket Rajabhat University

ได้รับบทความ: 13 พฤษภาคม 2563
ปรับปรุงแก้ไข: 11 มิถุนายน 2563
ตอบรับตีพิมพ์: 12 มิถุนายน 2563

บทคัดย่อ

บทความนี้มีจุดประสงค์ 2 ประการ คือ ประการแรกเพื่อศึกษาพัฒนาการทางเศรษฐกิจของจังหวัดปราจีนบุรี ประการที่สองเพื่อศึกษาแนวทางในการพัฒนาจังหวัดปราจีนบุรีสู่ความเป็นเลิศของจังหวัดในภาคตะวันออกท่ามกลางกระแสการพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรมตามนโยบายระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก พบว่า จังหวัดปราจีนบุรีเป็นจังหวัดหนึ่งในภาคตะวันออกที่มีประวัติศาสตร์ของจังหวัดที่ยาวไกลนับตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์จนกระทั่งถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ยังเป็นจังหวัดที่มีความเติบโตทางเศรษฐกิจที่สูงมาก โดยผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในจังหวัด ณ ราคาตลาดต่อหัวต่อหนึ่ง ในช่วง พ.ศ. 2555-2562 ซึ่งอยู่ในลำดับที่ 4 ของประเทศรองจาก กรุงเทพมหานคร ระยอง และชลบุรี ดังนั้นในการพัฒนาจังหวัดปราจีนบุรีสู่ความเป็นเลิศจำเป็นต้องเดินตามแผนการพัฒนาจังหวัดและปรับจุดแข็งของจังหวัดให้เป็นเมืองเศรษฐกิจสีเขียวและอุตสาหกรรม

บริการ เพื่อให้เป็นเมืองเกษตรสีเขียวและเมืองท่องเที่ยวเพื่อรองรับการเติบโตระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออกต่อไป

คำสำคัญ: แนวทางการพัฒนา, จังหวัดปราจีนบุรี, เศรษฐกิจและอีอีซี

Abstract

This article has 2 objectives. Firstly, to study the economic development of Prachinburi Province and secondly, to study the guidelines for developing Prachinburi province into the excellence of the provinces in the Eastern region, amidst the industrial development trend of the Eastern Economic Corridor (EEC) policy based found out that Prachinburi Province is one of the eastern region that has a long history from prehistoric era until the present. Moreover, it is a province that has a very high economic growth that the Gross Provincial Product at Current Market Price per capita from 2012-2019, which is ranked 4th in the country after Bangkok, Rayong and Chonburi provinces. Therefore, in order to developing Prachinburi province to excellence, it is necessary to follow the provincial development plan and adjust the province's strengths to be a green economy city and service industry. In order to be a green agricultural city and a tourist city to support the growth of the economic terrace in the eastern region forward.

Keywords: Development guidelines, Prachinburi province, economic and EEC

บทนำ

"ศรีมหาโพธิ คู่บ้าน ไผ่ตงหวานคู่เมือง ผลไม้ลือเลื่อง เขตเมืองทวารวดี" เป็นคำขวัญของจังหวัดปราจีนบุรีอันเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในภาคตะวันออกของประเทศไทย คำว่า "ปราจีนบุรี" เดิมสะกดว่า "ปราจิณบุรี" (2460, 29 เมษายน). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 34 แม้ว่าจังหวัดปราจีนบุรีจะไม่มีพื้นที่ส่วนหนึ่งส่วนใดที่ติดทะเล ปราจีนบุรีจึงไม่ใช่เมืองท่าค้าขายชายฝั่งที่สำคัญของประเทศ อย่างไรก็ตาม ปราจีนบุรีก็ยังมีความสำคัญในฐานะเมืองรอง อีกทั้งเมืองปราจีนบุรีเป็นเมืองที่มีประวัติศาสตร์ที่ยาวนานนับได้ตั้งแต่สมัยทวารวดีที่ทิ้งร่องรอยหลักฐานทางประวัติศาสตร์ อาทิ โบราณสถาน โบราณวัตถุ นอกจากนี้ยังเป็นจังหวัดที่อุดมไปด้วยทรัพยากรทางธรรมชาติที่หลากหลาย จนกลายเป็นเมืองท่องเที่ยวที่มีความสำคัญในปัจจุบัน

จังหวัดปราจีนบุรีได้รับการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและสังคมอย่างต่อเนื่อง ในฐานะจังหวัดที่ความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจจังหวัดหนึ่งของภูมิภาคตะวันออก รัฐบาลทุกยุคสมัยให้ความสนใจและทุ่มเทงบประมาณและสรรพกำลังอย่างมหาศาลเพื่อการพัฒนาจังหวัดปราจีนบุรีถึงแม้ว่าจังหวัดดังกล่าวจะไม่อยู่ภายใต้ระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก (Eastern Economic Corridor : EEC) แต่ก็เป็นจังหวัดที่มีพรมแดนติดต่อกับระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออกโดยเฉพาะอย่างบริเวณอำเภอบ้านสร้าง อำเภอศรีมโหสถ อำเภอศรีมหาโพธิ และอำเภอกบินทร์บุรี นอกจากนี้จังหวัดปราจีนบุรียังเป็นพื้นที่ในการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจพื้นที่หนึ่งส่งผลให้จังหวัดดังกล่าวกลายเป็นหัวเมืองรองในด้านเศรษฐกิจที่สำคัญของภูมิภาค (เปิดชื่อ 55 เมืองรอง รัฐบาลแจกเงินไปเที่ยว ไทยรัฐออนไลน์, 2562)

ที่มีการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจทั้งที่เกิดจากภายในจังหวัด อันได้แก่ การพัฒนาด้านการท่องเที่ยวเชิงคุณภาพ การพัฒนาทางด้านการแพทย์ทางเลือก เกษตรสีเขียว ตลอดจนลงทุนจากต่างประเทศอันเป็นปัจจัยภายนอกอันนำไปสู่การพัฒนาทางด้านนิคมอุตสาหกรรมให้เกิดขึ้นใหม่มากมาย ส่งผลให้ภาพรวมรายได้ต่อหัวของจังหวัดปราจีนบุรีอยู่ในลำดับที่ 3 ของประเทศ โดยไม่นับรวมกรุงเทพมหานคร รายได้ต่อ

ปีต่อหัวของประชากรเฉลี่ย 450,000 - 480,000 บาท นอกจากนี้ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด (GPP) ตามราคาประจำปี 2558 จังหวัดปราจีนบุรี มีผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด (GPP) เท่ากับ 205,011 ล้านบาท ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดเฉลี่ยต่อคนต่อปี มีมูลค่า 345,795 บาท อยู่ในลำดับที่ 3 ของประเทศ (ไม่รวมกรุงเทพฯ) ดังข้อมูลที่เปรียบเทียบจังหวัดต่าง ๆ ที่จีพีพีอยู่ในระดับสูงสุดตามลำดับ

ตารางที่ 1 แสดงรายชื่อจังหวัดของประเทศไทยเรียงตามผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในจังหวัด ณ ราคาตลาด ต่อหัวต่อหนึ่งปี (Gross Provincial Product at Current Market Price per capita) ของแต่ละปี

อันดับ	จังหวัด	2555	2556	2557	2558	2559	2560
1	ระยอง	997,017	1,031,173	1,031,237	986,283	1,006,842	1,095,667
2	ชลบุรี	394,850	427,095	453,055	485,568	546,284	581,475
3	ปราจีนบุรี	433,088	371,566	373,321	349,380	381,300	486,601

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี

การพัฒนาเมืองปราจีนบุรีให้กลายเป็นจังหวัดที่มีความเป็นเลิศจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องใช้ทรัพยากรและสรรพกำลังทั้งหมดของจังหวัด ดังนั้นแนวทางในการพัฒนาจังหวัดปราจีนบุรีสู่ความเป็นจังหวัดชายขอบอีอีซี (EEC) จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีแนวทางในการพัฒนาที่ชัดเจน ผลที่ได้จากการศึกษาสัมมนาไทยตะวันออก ในหัวข้อจังหวัดแห่งความเป็นเลิศ พบว่า แนวทางในการพัฒนาจังหวัดปราจีนบุรีสู่ความเป็นเลิศในภาคตะวันออกนั้นจะต้องดำเนินการใน 4 ประเด็นหลักที่สำคัญ ได้แก่ เมืองแห่ง

การท่องเที่ยวเชิงคุณภาพ จังหวัดแห่งการรักษาแพทย์ทางเลือกหรือแพทย์แผนไทย จังหวัดเกษตรสีเขียว และจังหวัดอุตสาหกรรมและศูนย์กลางขนถ่ายสินค้า (southern economic corridor)

เมืองแห่งการท่องเที่ยวเชิงคุณภาพ

การท่องเที่ยวและนันทนาการเป็นกิจกรรมที่สำคัญอีกกิจกรรมหนึ่งที่มีจุดประสงค์เพื่อผ่อนคลายความตึงเครียดให้กับบุคคลตลอดจนเป็นการจรรโลงความสุขทางใจให้กับผู้รักในกิจกรรมการท่องเที่ยวและนันทนาการ นอกจากนี้การท่องเที่ยวยังเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ชุมชนและครัวเรือนมีรายได้ที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมนั้น ๆ มีรายได้และมีคุณภาพชีวิตที่ดี ในขณะเดียวกันแผนยุทธศาสตร์กระทรวงท่องเที่ยวและกีฬา พ.ศ. 2555-2559 ในยุทธศาสตร์ที่ 2 การส่งเสริมการท่องเที่ยวในเชิงคุณภาพให้มีการเติบโตอย่างสมดุลและยั่งยืน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าภาครัฐได้ตระหนักให้ความสำคัญถึงการตลาดสมัยใหม่ รวมถึงกลุ่มลูกค้าที่มีคุณภาพ สร้างสรรค์กิจกรรมการท่องเที่ยวใหม่ ๆ เพื่อให้สอดคล้องกับความสนใจ และความต้องการกับนักท่องเที่ยวกลุ่มใหม่ ๆ (ยุทธศาสตร์กระทรวงท่องเที่ยวและกีฬา พ.ศ. 2555-2559) แนวคิดการท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่ นั้นคือการท่องเที่ยวเชิงแนวคิดเป็นการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวคุณภาพที่มีความตั้งใจที่จะเลือกมาท่องเที่ยว ณ สถานท่องเที่ยวที่จุดหมายปลายทางจริง ไม่ใช่เป็นการมาท่องเที่ยวไปยังที่แห่งนั้นตามกระแสนิยม โดยการจะตอบสนองกลุ่มนักท่องเที่ยวคุณภาพนั้น ควรที่จะมีการนำเสนอแนวคิดการท่องเที่ยว เพื่อตอบสนองความพึงพอใจและความต้องการที่แตกต่างของนักท่องเที่ยวรายบุคคล โดยที่ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายทั้งด้านภาครัฐ ผู้ประกอบการและชุมชน ร่วมกันพัฒนาการเพิ่มมูลค่าการท่องเที่ยวให้แก่นักท่องเที่ยวโดยรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงแนวคิดในระยะแรกที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยว คือ การท่องเที่ยวที่มีพื้นฐานกับธรรมชาติ (Nature based tourism) โดย

มีหลายลักษณะ เช่น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Eco tourism) การท่องเที่ยวทางทะเล (Marine Ecotourism) การท่องเที่ยวเชิงธรณีวิทยา (Geo tourism) การท่องเที่ยวเชิงเกษตร (Agro tourism) เป็นต้น (มนัสสินี บุญมีศรีสง่า, 2558) นอกจากนั้นอีกรูปแบบการท่องเที่ยวที่หลายหน่วยงานของไทยกำลังให้ความสำคัญอย่างมากในปัจจุบัน ได้แก่ การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourism) ซึ่งเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่พัฒนาต่อยอดจากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม มุ่งเน้นการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมกับกิจกรรมการท่องเที่ยวจากชุมชน และส่งเสริมการผลิตสินค้าท้องถิ่นป้อนสู่ตลาด เพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว (Richards and Raymond, 2000)

จังหวัดปราจีนบุรีในอดีตเป็นเมืองเก่าที่มีประวัติศาสตร์นับได้ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์จนกระทั่งถึงปัจจุบัน ดังคำขวัญคำหนึ่งที่ว่า ..."เขตเมืองทวารวดี" ชี้ให้เป็นว่าจังหวัดปราจีนบุรีเคยเป็นเมืองหรือเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรทวารวดี (บางท่านว่าแคว้นทวารวดี) มาก่อน ดังที่ปรากฏหลักฐานเป็นซากเมืองโบราณที่เรียกว่า "เมืองศรีมโหสถ" ตำบลโคกปีบ อำเภอศรีมโหสถ และทางด้านทิศตะวันออกของเมืองศรีมโหสถ ที่บริเวณบ้านโคกขวาง อำเภอศรีมหาโพธิ ยังมีชุมชนโบราณมีอายุร่วมสมัยเดียวกันกับเมืองศรีมโหสถอีกด้วย บริเวณซากเมืองโบราณเหล่านี้มีซากโบราณสถานซึ่งใช้ประกอบพิธีกรรม ศาสนกิจและโบราณวัตถุ ได้แก่ พระพุทธรูป เทวรูป เครื่องปั้นดินเผา เครื่องสำริด เครื่องมือเครื่องใช้ กระจัดกระจายอยู่ทั่วไป ในสมัยต่อมาศูนย์กลางความเจริญได้ย้ายมาตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำปราจีนบุรีเช่นปัจจุบัน ในสมัยกรุงศรีอยุธยา เรียกว่า "เมืองปราจีน" ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นก็ยังเรียกว่า"เมืองปราจิณ" หรือ "มณฑล ปราจิณ" จวบจนในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดระเบียบการปกครองแผ่นดินตามแบบต่างประเทศ มณฑลปราจิณได้ถูกยุบเลิกคงมีฐานะเป็นเพียงหัวเมืองหนึ่งต่อมา

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนคำว่า เมือง เป็น จังหวัด จึงมีชื่อเรียกใหม่ว่า "จังหวัดปราจีนบุรี"

เมืองปราจีนบุรีมีความสำคัญอย่างยิ่งโดยเฉพาะในสมัยรัตนโกสินทร์ เมืองปราจีนบุรี ยังคงเป็นเมืองทางผ่านที่สำคัญของเส้นทางเดินทัพระหว่างไทยกับกัมพูชามีผู้คนอยู่อาศัยมากขึ้น ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งเมืองขึ้นหลายเมือง เช่น เมืองกบินทร์บุรี เมืองอรัญประเทศ เมืองวัฒนานคร เป็นต้น ทั้งยังทรงพระ (สองเมืองหลังปัจจุบันอยู่ในจังหวัดสระแก้ว) กรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ขุดคลองบางขนากขึ้นส่งผลให้การติดต่อระหว่างเมืองปราจีนบุรีและเมืองพระนครสะดวกรวดเร็วขึ้น ครั้นปลายรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีพระราชดำริที่จะสร้างป้อมเมืองปราจีน แต่ได้ลงมือสร้างและแล้วเสร็จในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ปราจีนเริ่มมีความสำคัญมากขึ้นตามลำดับ เพราะมีการค้นพบแหล่งทองคำที่เมืองกบินทร์บุรี มีการทำเหมืองทองคำ ต่อมาเมื่อปฏิรูปการปกครองจากระบบกินเมืองเป็นระบบเทศาภิบาล ได้ใช้เมืองปราจีนเป็นที่ว่าการมณฑลปราจีน ส่งผลให้เมืองปราจีนกลายเป็นศูนย์กลางความเจริญในภูมิภาคตะวันออก ครั้นเมื่อได้ย้ายที่ว่าการมณฑลปราจีนไปอยู่ที่เมืองฉะเชิงเทรา ทำให้เมืองปราจีนลดความสำคัญลง ประกอบกับเส้นทางคมนาคมเปลี่ยนไป คือมีการตัดเส้นทางรถไฟจากกรุงเทพฯ ถึงเมืองฉะเชิงเทรามีคนจีนไปสร้างหลักแหล่งในฉะเชิงเทรามากขึ้น มีโรงงานน้ำตาล โรงสีข้าว อันส่งผลให้เมืองฉะเชิงเทรากลายเป็นศูนย์กลางความเจริญแทนเมืองปราจีนบุรี (ภารดี มหาขันธ์, 2555) หลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ พ.ศ. 2475 ก็ได้มีพระราชบัญญัติเปลี่ยนแปลงพื้นที่ ยุบ ยกเลิก เปลี่ยนแปลงอาณาเขตของจังหวัดปราจีนบุรีอยู่หลายฉบับส่งผลให้จังหวัดปราจีนบุรีมีอาณาเขตการปกครองส่วนภูมิภาคในปัจจุบัน

รายได้จากการดำเนินการท่องเที่ยวของจังหวัดปราจีนบุรี พบว่า จังหวัดปราจีนบุรีเป็นพื้นที่หนึ่งที่มีอัตราผู้มาท่องเที่ยวเพิ่มจำนวนมากขึ้นทุกปีซึ่งแสดงให้เห็นในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 แสดงอัตราการเจริญเติบโตของรายได้จากการท่องเที่ยวของจังหวัดปราจีนบุรี ระหว่างปี 2555 - 2560

ปี	อัตราการเจริญเติบโตของรายได้	รายได้ (ล้านบาท)	อัตราการเติบโตจำนวนผู้มาเยือน
2555	+28.72	2685.89	+28.72
2556	+16.93	3140.69	+16.93
2557	+2.41	3216.39	+2.41
2558	+8.96	3504.49	+8.96
2559	+8.55	3804.37	+4.60
2560	+2.75	4017.81	+2.75

ที่มา: ข้อมูลของสำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดปราจีนบุรี ข้อมูล เดือนธันวาคม 2561

ปัจจัยที่สำคัญที่มีผลต่อการขยายตัวของการท่องเที่ยวจังหวัดปราจีนบุรีส่วนหนึ่งมาจากจังหวัดมีแหล่งท่องเที่ยวที่หลากหลาย ทั้งที่เป็นการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม อันได้แก่ เมืองโบราณต่าง ๆ สมัยทวารวดี เช่น รอยพระพุทธบาทคู่ต้นศรีมหาโพธิ โบราณสถานสระแก้ว สระขวัญ เมืองศรีมโหสถ เป็นต้น ตลอดจนทรัพยากรธรรมชาติที่สมบูรณ์ ตลอดจนพื้นที่ป่าเหล่านั้นกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สำคัญยกตัวอย่างเช่น อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ อุทยานแห่งชาติทับลาน เป็นต้น ดังนั้นเพื่อสร้างความเป็นเลิศด้านการท่องเที่ยวเชิงคุณภาพในพื้นที่จังหวัดปราจีนบุรี รัฐจะต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้เมืองปราจีนกลายเป็นจังหวัดที่เป็นจุดหมายของ

การเดินทาง พัฒนาระบบการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่ให้มีประสิทธิภาพและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

การแพทย์ทางเลือกหรือแพทย์แผนไทย

จังหวัดปราจีนบุรีเป็นจังหวัด 1 ใน 4 เมืองให้เป็นเมืองสมุนไพรของประเทศ (Herb City) ภายใต้แผนแม่บทว่าด้วยการพัฒนาสมุนไพรแห่ง พ.ศ. 2560-2564 ซึ่งจังหวัดปราจีนบุรีมีความพร้อมในการผลิตสมุนไพรตามนโยบายไทยแลนด์ 4.0 ซึ่งผู้ที่มีส่วนสำคัญในด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรและเป็นที่รู้จักโดยทั่วไป คือ โรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร ซึ่งเป็นกลไกสำคัญที่จะผลักดันให้ผลิตภัณฑ์สมุนไพรของจังหวัดปราจีนบุรี และประเทศไทยกลายเป็นสินค้าส่งออกในระดับอาเซียน

จังหวัดปราจีนบุรีมีรายได้จากการค้าขายสมุนไพร ดังตารางที่ 3 ในขณะที่มีพื้นที่ในการปลูกสมุนไพร 1,123 ไร่

ตารางที่ 3 แสดงยอดจำหน่ายสมุนไพร ปี 2555-2559

ปี	ยอดจำหน่ายสมุนไพร.(ล้านบาท)
2555	303.05
2556	318.46
2557	331.89
2558	350.86
2559	379.95

ที่มา :โรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร ข้อมูล ณ เดือนพฤศจิกายน 2560

จากข้อมูลข้างต้น พบว่า การดำเนินการค้าสมุนไพรของจังหวัดปราจีนบุรีสร้างรายได้จำนวนมากให้กับจังหวัดและมีแนวโน้มทางการตลาดที่ดี แต่กลับพบว่าพื้นที่ที่จะ

ใช้ในการเพาะปลูกสมุนไพรมีน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับพื้นที่ในการทำเกษตรกรรมของจังหวัด เพื่อให้บรรลุถึงความเป็นเลิศ เป็นเมืองสมุนไพรอย่างแท้จริงจังหวัดปราจีนบุรีควรเร่งส่งเสริมให้เกษตรกรหันมาทำการเพาะปลูกพืชสมุนไพร จัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในการผลิต และแปรรูปวัตถุดิบ จัดฝึกอบรมให้ความรู้ด้านต่าง ๆ แก่เกษตรกรและกลุ่มวิสาหกิจต่าง ๆ ตลอดจนจัดตั้งตลาดกลางที่รับซื้อสมุนไพร หรือวิธีการอื่น ๆ ที่ก่อให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาการเพาะปลูกสมุนไพรและการแพทย์ทางเลือก

จังหวัดเกษตรสีเขียว

การเกษตรเป็นอาชีพหลักที่สร้างรายได้ให้กับประชาชนชาวจังหวัดปราจีนบุรีจากข้อมูลการใช้ที่ดินซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญของการผลิตภาคเกษตรกรรม พบว่า จังหวัดปราจีนบุรีมีการใช้ที่ดินทำเกษตรกรรมจำนวน 1,566,464 ไร่ หรือร้อยละ 52.63 ของพื้นที่ทั้งหมด ดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรกรรม จังหวัดปราจีนบุรี

การใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรกรรม	ไร่	ร้อยละ
พื้นที่นา	630,947	21.20
พืชไร่	320,897	10.78
ไม้ยืนต้น	423,155	14.22
ไม้ผล	56,702	1.93
พืชสวน	11,107	0.36
ทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์และโรงเรียนเลี้ยงสัตว์	16,785	0.56
พืชน้ำ	349	-
สถานที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ	106,502	3.58
รวม	1,566,464	52.63

ที่มา : กรมพัฒนาที่ดิน

จากตารางข้างต้นจะเห็นได้ว่า การใช้ประโยชน์ที่ดินมากกว่าร้อยละ 50 ของพื้นที่เพื่อการเกษตรกรรมซึ่งจังหวัดปราจีนบุรีมีพื้นที่ทั้งหมด 2,976,476 ไร่ ใช้ที่ดินทำการเกษตรกรรม 1,566,984 ไร่ โดยร้อยละ 21.20 ของพื้นที่เกษตรกรรมใช้ในการทำนา ร้อยละ 14.22 ใช้ปลูกไม้ยืนต้น ร้อยละ 10.78 ใช้ที่ดินในการปลูกพืชไร่ นอกจากนั้นใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรกรรมอย่างอื่น ๆ เช่น เลี้ยงสัตว์ พืชน้ำ เป็นต้น

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2560) ชี้ให้เห็นว่ารายได้ของจังหวัดปราจีนบุรีในภาคเกษตรกรรม มีมูลค่า 6,903 ล้านบาท หรือร้อยละ 3.37 ซึ่งรายได้ส่วนใหญ่มาจากการเกษตรกรรม การล่าสัตว์ การป่าไม้ และการประมง ในขณะที่รายได้ของจังหวัดส่วนใหญ่ ร้อยละ 74.91 หรือ 153,567 ล้านบาท มาจากภาคอุตสาหกรรม และร้อยละ 21.72 หรือ 44,542 ล้านบาท มาจากภาคบริการ เมื่อเปรียบเทียบข้อมูลดังกล่าวพบว่า สัดส่วนของภาคเกษตรกรรมต่อภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการมีสัดส่วนน้อยมาก คือ ร้อยละ 0.003 ของภาคอุตสาหกรรม และร้อยละ 15.51 ของภาคบริการ แสดงให้เห็นว่ารายได้ที่มาจากภาคเกษตรกรรมมีไม่ถึงร้อยละ 1 ของรายได้ทั้งหมด ในขณะเดียวกันการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทเกษตรกรรมมีแนวโน้มลดลง เนื่องจากภาคเกษตรจะปรับตัวไปสู่การสร้างมูลค่าเพิ่มเพื่อการบริโภคและพลังงานมากขึ้น โดยจะมีการใช้เทคโนโลยีทางการเกษตรสมัยใหม่ เพื่อใช้พื้นที่น้อยลงแต่ปริมาณและผลผลิตเพิ่มขึ้น มีการส่งเสริมมาตรฐานในทุก ๆ ด้าน นอกจากนี้จะมีการส่งเสริมให้ปลูกพืชในพื้นที่ที่มีความเหมาะสมต่อการเพาะปลูก ส่วนใหญ่จะอยู่บริเวณตอนกลางและทางด้านตะวันตกของพื้นที่ลุ่มน้ำโดยเฉพาะบริเวณสองฝั่งลำน้ำของคลองพระปรง แม่น้ำพระปรง แม่น้ำหนุมานตอนล่าง และแม่น้ำปราจีนบุรีตอนล่าง โดยเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมในการปลูกข้าวมากที่สุด

ดังนั้นการพัฒนาจังหวัดปราจีนบุรีในภาคเกษตรกรรมจึงควรส่งเสริมกิจกรรมทางการเกษตรปลอดสารพิษ เกษตรสีเขียว ลดการใช้สารเคมี ให้ความรู้แก่เกษตรกร

อย่างทั่วถึง ตลอดจนส่งเสริมให้เกษตรกรมีรายได้จากภาคเกษตรกรรมที่เพียงพอในการยังชีพ เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นได้ว่ามีการใช้พื้นที่ในการเกษตรกรรมจำนวนมากแต่รายได้ในภาคเกษตรกรรมเมื่อเปรียบเทียบกับภาคอุตสาหกรรมมีความแตกต่างที่สูงมาก จังหวัดปราจีนบุรีควรเร่งมือในการลดช่องว่างระหว่างรายได้ในภาคเกษตรกรรมและภาคอุตสาหกรรมให้มีความใกล้เคียงกัน ไม่เช่นนั้นจะประสบกับปัญหาแรงงานในภาคเกษตรกรรม และปัญหาอื่น ๆ ตามมา

จังหวัดอุตสาหกรรมและการบริการชายขอบอีอีซี

จังหวัดปราจีนบุรี เป็นจังหวัดที่มีที่ตั้งหรือชัยภูมิทางการค้าและการอุตสาหกรรมที่ได้เปรียบจังหวัดอื่น ๆ แม้ว่าไม่มีพรมแดนที่ติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้านหรือท่าเรือเดินสมุทรอย่างเช่นจังหวัดอื่น ๆ ในภาคตะวันออกตามระเบียงเศรษฐกิจแต่จังหวัดปราจีนบุรีตั้งอยู่บนเส้นทางการค้าที่เรียกว่า Southern Economic Corridor ได้แก่ ทางหลวงหมายเลข 33 ผ่านซึ่งมีระยะทางถึงจังหวัดสระแก้ว ระยะทาง 90 กิโลเมตร ชายแดนกัมพูชา ระยะทาง 156 กิโลเมตร กรุงพนมเปญ 500 กิโลเมตร และนครโฮจิมินห์ (Ho Chi Minh city) ระยะทาง 604 กิโลเมตร นอกจากนี้มีเส้นทางการคมนาคมไปสู่ภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศได้อย่างสะดวกผ่านเส้นทางทางบก อาทิ เส้นทางติดต่อระหว่างกรุงเทพฯ และปริมณฑล ระยะทาง 155 กิโลเมตร เส้นทางติดต่อกับภาคกลาง นครนายก 28 กิโลเมตร สระบุรี 86 กิโลเมตร หรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้หลายเส้นทาง เป็นต้น นอกจากนี้จังหวัดปราจีนบุรีมีโครงการด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่สำคัญ ได้แก่ การพัฒนาเส้นทางคมนาคมและโลจิสติกส์ทางบกเพื่อสร้างความเชื่อมโยงระหว่างจังหวัดพื้นที่อุตสาหกรรมและแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งจะเป็นการเสริมสร้างขีดความสามารถด้านการแข่งขันของจังหวัด ดังนั้นจังหวัดปราจีนบุรีจึงกลายเป็นเป้าหมายหลักของรัฐในการที่จะพัฒนาด้านอุตสาหกรรมและการบริการให้มีความ

เจริญเติบโตเฉกเช่นเดียวกับการพัฒนาจังหวัดฉะเชิงเทรา จังหวัดชลบุรี และจังหวัดระยอง ภายใต้โครงการ Eastern Economic Corridor โดยใช้นโยบาย Southern Economic Corridor ส่งผลให้จังหวัดปราจีนบุรี มีผลิตภัณฑ์มวลรวมภาคอุตสาหกรรม ในปี พ.ศ. 2558 เท่ากับ 153,567 ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 74.91 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมทั้งจังหวัดปราจีนบุรี โดยผลิตภัณฑ์มวลรวมภาคอุตสาหกรรมของจังหวัดในปี พ.ศ. 2558 มีมูลค่าลดลงจากเดิมในปี พ.ศ. 2557 ซึ่งมีมูลค่ารวม 165,321 ล้านบาท ดังตารางที่ 5

ตารางที่ 5 แสดงผลิตภัณฑ์มวลรวมภาคอุตสาหกรรมของจังหวัดปราจีนบุรีระหว่างปี 2558-2554

ปี	ผลิตภัณฑ์มวลรวมภาคอุตสาหกรรม (ล้านบาท)
2554	125,161
2555	192,544
2556	163,157
2557	165,132
2558	153,567

ที่มา: ข้อมูลสถิติผลิตภัณฑ์ภาคและจังหวัด ประจำปี 2558 สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ปัจจุบันพื้นที่โรงงานอุตสาหกรรมในจังหวัดปราจีนบุรีตั้งอยู่ในสองอำเภอหลัก คือ อำเภอกบินทร์บุรี และอำเภอศรีมหาโพธิ ซึ่งเป็นพื้นที่รองรับการพัฒนาอุตสาหกรรมจากภาคเอกชน โดยเฉพาะตามแนวทางหลวงหมายเลข 304 และ 33 ซึ่งส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมประเภทที่ใช้แรงงานมาก เช่น เครื่องใช้ไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์ อุตสาหกรรมแปรรูปการเกษตรและสิ่งทอ เนื่องจากมีการเคลื่อนย้ายฐานการผลิตจากกรุงเทพมหานคร และจังหวัดใกล้เคียงเข้ามาลงทุนตั้งโรงงานอุตสาหกรรมในจังหวัด

ปราจีนบุรีจำนวนมาก ในปี พ.ศ. 2560 จังหวัดปราจีนบุรีมีโรงงาน จำนวน 964 โรง คนงาน 81,863 คน จำนวนเงินลงทุน 236,482.22 ล้านบาท เป็นที่ตั้งของสวนอุตสาหกรรม เขตอุตสาหกรรม นิคมอุตสาหกรรม ได้แก่ เขตประกอบการอุตสาหกรรม 1 แห่งที่เปิดดำเนินการ คือ เขตประกอบการอุตสาหกรรมกบินทร์บุรี ตั้งอยู่ใน อำเภอกบินทร์บุรี พื้นที่ 2,563 ไร่ จำนวน 75 โรงงาน ส่วนอุตสาหกรรม 3 แห่งที่เปิดดำเนินการ คือ 1.) สหพัฒนาอินเตอร์โฮลดิ้ง ตั้งอยู่ในอำเภอกบินทร์บุรี มีพื้นที่ 2,068 ไร่ จำนวน โรงงาน 35 โรงงาน 2.) 304 อินดัสเตรียลปาร์ค ตั้งอยู่ในอำเภอศรีมหาโพธิ มีพื้นที่ 7,500 ไร่ จำนวนโรงงาน 124 โรงงาน 3.) โรจนะ อินดัสเตรียล เมเนจเมนจ์ ตั้งอยู่ในอำเภอศรีมหาโพธิ มีพื้นที่ 3,998 ไร่ จำนวน โรงงาน 10 โรงงาน และนิคมอุตสาหกรรม 1 แห่ง ที่เปิดดำเนินการคือ นิคมอุตสาหกรรมไฮเทค กบินทร์บุรี ตั้งอยู่ในอำเภอกบินทร์บุรี พื้นที่ 1,075 ไร่ จำนวน 8 โรงงาน (สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดปราจีนบุรี ณ เดือน พฤศจิกายน 2560)

พื้นที่อุตสาหกรรม การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทอุตสาหกรรมมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะในอำเภอกบินทร์บุรี อำเภอศรีมหาโพธิ อำเภอบ้านสร้าง ซึ่งจะอยู่บริเวณที่ราบตามแนวทางหลวงหมายเลข 33 ทางหลวงหมายเลข 304 และทางหลวงหมายเลข 3310 (บ้านสร้าง-บางขนาก) เนื่องจากพื้นที่บริเวณดังกล่าวมีเส้นทางคมนาคมสะดวก สามารถรองรับการพัฒนาอุตสาหกรรมจากภาคเอกชนที่ขยายตัวมาจากพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก การลงทุนภาคก่อสร้างของภาครัฐที่เพิ่มขึ้น เพื่อรองรับความต้องการที่จะเพิ่มขึ้นจากการรวมกลุ่มประชาคมอาเซียน การย้ายฐานการผลิตของอุตสาหกรรมที่ประสบปัญหาอุทกภัย รวมถึงมีสวนอุตสาหกรรมที่มาตั้งใหม่ซึ่งสามารถดึงดูดผู้ลงทุนรายใหม่เข้ามาในจังหวัดปราจีนบุรี นอกจากนี้ยังมีโอกาสการลงทุนอุตสาหกรรมต่อเนื่องและภาคบริการในด้านต่าง ๆ อีกมาก ได้แก่ ด้านบริการขนส่ง ที่พัก สินค้า การศึกษาวิจัยทางอุตสาหกรรม

อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาจังหวัดปราจีนบุรีอย่างพินิจพิเคราะห์ พบว่า จังหวัดดังกล่าวก็จะได้รับผลกระทบจากการพัฒนาอย่างก้าวกระโดดจากเมืองเกษตรกรรมสู่เมืองอุตสาหกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งพื้นที่ที่เป็นที่ตั้งของสวนอุตสาหกรรมหรือนิคมอุตสาหกรรม เนื่องจากการอพยพย้ายถิ่นของแรงงานจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งแรงงานที่ขาดทักษะ (unskilled Labor) เข้าสู่พื้นที่ดังกล่าว เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมาอีกหลายประการ อาทิ การอพยพย้ายถิ่น ชุมชนแออัด อาชญากรรม การสาธารณสุข นอกจากนี้ยังก่อให้ปัญหากระทบด้านสิ่งแวดล้อม ขยะ สังคม การเบี่ยงเบนทางวัฒนธรรม ประกอบกับการขาดการตอบสนองจากภาครัฐในเรื่องโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนน และแหล่งน้ำ รวมทั้งการมีประชากรแฝง การมีแรงงานทั้งในและนอกพื้นที่เพิ่มเป็นจำนวนมาก ทำให้มีการเดินทางสัญจร และการใช้ถนนในเขตจังหวัด เป็นสายทางในการเชื่อมต่อการคมนาคมไปยังจุดหมายต่าง ๆ ซึ่งกระทบไปถึงเรื่องระบบการจราจรและความปลอดภัยทางถนน รวมทั้งการขาดการพัฒนาและการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยว รวมไปถึงเรื่องแหล่งกักเก็บน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคไม่เพียงพอต่อการบริการประชาชน อันส่งผลทำให้ประชาชนขาดการมีส่วนร่วม มีการละเลยในเรื่องที่ส่งผลกระทบต่อชุมชน เช่น การมีฟาร์มไก่ ฟาร์มหมู ในพื้นที่ง่ายเกินไป คนในชุมชนและผู้ด้อยโอกาสยังไม่ได้รับการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นอย่างเต็มที่ ทำให้ขาดความร่วมมือ ขาดความเข้าใจของประชาชน และขาดการประสานงานจากภาครัฐ

โดยสรุปแล้วภายใต้ทิศทางการพัฒนาภาคตะวันออกภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 รัฐบาลกำหนดเป้าหมายการพัฒนาภาคตะวันออกโดยมุ่งพัฒนาฐานเศรษฐกิจของอาเซียน โดยรักษาฐานเศรษฐกิจเดิมที่มีอยู่ให้เติบโตอย่างยั่งยืน และสร้างฐานเศรษฐกิจใหม่เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันและสนับสนุนให้ประเทศเติบโตอย่างมีเสถียรภาพ โดยกำหนดยุทธศาสตร์ที่ 1 การพัฒนาพื้นที่ระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออกให้เป็นเขตเศรษฐกิจที่ดีและทันสมัยที่สุดใน

อาเซียน ซึ่งมีแนวทางการพัฒนาที่สำคัญประการหนึ่ง คือ การพัฒนาโครงข่ายความเชื่อมโยงด้านการคมนาคมขนส่งให้เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมและเมืองในอนาคต อย่างไรก็ตามแม้จังหวัดปราจีนบุรีจะไม่ได้จัดอยู่ในพื้นที่การพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (EEC) แต่ก็เป็นที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรมมากถึง 964 โรง เป็นที่ตั้งของสวนอุตสาหกรรม เขตอุตสาหกรรม และนิคมอุตสาหกรรมที่สร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจแก่จังหวัดและประเทศจำนวนมาก แต่ในปัจจุบันเส้นทางคมนาคมสายหลักของจังหวัดยังคงไม่สามารถรองรับการขยายตัวด้านการลงทุนภาคอุตสาหกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพเท่าที่ควร เนื่องจากปัญหาด้านเส้นทางคมนาคมขนส่งภายในจังหวัดที่ยังคงเป็น 2 ช่องทางในเส้นทางหลักที่เชื่อมไปสู่พื้นที่อุตสาหกรรม จึงจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการวางแผนและพัฒนาเส้นทางคมนาคมให้ได้มาตรฐาน มีความสะดวกและปลอดภัยต่อการคมนาคมและขนส่งสินค้ามากขึ้น

บทสรุป

จังหวัดปราจีนบุรี เป็นจังหวัดที่มีศักยภาพในการแข่งขันทางเศรษฐกิจที่สูงมาก แนวทางในการพัฒนาจึงควรให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวเชิงคุณภาพ เกษตร และเมืองอุตสาหกรรมสีเขียว ตลอดจนเป็นจังหวัดแห่งการแพทย์ทางเลือกเพราะกิจกรรมเหล่านี้นำมาซึ่งรายได้เฉลี่ยต่อหัวหรือ GDP ของจังหวัด เนื่องจากพัฒนาการทางด้านประวัติศาสตร์ การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่ยาวนานส่งผลให้จังหวัดปราจีนบุรีกลายเป็นจังหวัดที่มีความมั่นคงทางสังคม มั่งคั่งทางด้านเศรษฐกิจจนกลายเป็นจังหวัดชั้นนำและพร้อมที่จะก้าวไปข้างหน้าพร้อมกับการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก โดยจังหวัดปราจีนบุรีกลายเป็นจังหวัดชายขอบของระเบียงเศรษฐกิจตะวันออกที่พร้อมจะรองรับการเจริญเติบโตของเมืองเกษตรสีเขียว เมืองสุขภาพทางเลือก เมืองท่องเที่ยวและบริการ ตลอดจนเมืองอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ที่พร้อมจะเป็นศูนย์กลางของ

การขนถ่ายสินค้าทั้งภายในและภายนอกประเทศด้วยเหตุที่ว่าชัยภูมิที่ตั้งของจังหวัดมีความเหมาะสม ระยะทางไม่ไกลจากศูนย์กลางการปกครองของประเทศและขนถ่ายสินค้าสู่ประเทศต่าง ๆ ได้อย่างสะดวก ดังนั้นการพัฒนาจังหวัดปราจีนบุรีที่เหมาะสมในสถานการณ์ปัจจุบันควรคำนึงถึงนโยบายการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออกและต้องเตรียมพร้อมกับการรับมือกับปัญหาที่จะมาพร้อมกับนโยบายดังกล่าว

การจัดทำแผนพัฒนาจังหวัดปราจีนบุรีให้เป็นจังหวัดที่มีความเป็นเลิศชายขอบอีอีซี จำเป็นต้องอาศัยผลการศึกษา ค้นคว้า และนำผลที่ได้ไปประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับแนวทางในการพัฒนาจังหวัดต่อไป ตลอดจนมุ่งส่งเสริมการศึกษาวิจัยในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาอุตสาหกรรมภายใต้บริบทของสังคมสีเขียว เพื่อให้จังหวัดปราจีนบุรีเป็นปลายทางของการเดินทางท่องเที่ยว การขนส่ง เมืองอุตสาหกรรม การเกษตรสีเขียว และการแพทย์ทางเลือกต่อไปในอนาคตและกลายเป็นเมืองหลักอีกจังหวัดหนึ่งของราชอาณาจักรไทย

เอกสารอ้างอิง

เรื่อง พระราชบัญญัติยุบและรวมการปกครองบางจังหวัด พุทธศักราช 2485. (2485, 10 ธันวาคม). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 59 ตอนที่ 77.

เรื่อง พระราชบัญญัติจัดตั้งจังหวัดสมุทรปราการ จังหวัดนนทบุรี จังหวัดสมุทรสาคร และจังหวัดนครนายก พุทธศักราช 2489. (2489, 9 พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 63 ตอนที่ 29

เรื่องประกาศ เรื่องการเปลี่ยนชื่ออำเภอ. (2460, 29 เมษายน). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 34 หน้า 40.

ภารดี มหาขันธ์, รองศาสตราจารย์. (2555). **การตั้งถิ่นฐานและพัฒนาการของภาคตะวันออกยุคปรับปรุงประเทศตามแบบสมัยใหม่ถึงปัจจุบัน**. องศาสบายดี : นนทบุรี.

จังหวัดปราจีนบุรี. 2559. **แผนพัฒนาจังหวัดปราจีนบุรี พ.ศ.2561 – 2564.** 30 กันยายน 2559.

คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน. 2559. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและ สังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12**. สำนักนายกรัฐมนตรี : กรุงเทพมหานคร.

Richards, G. (2019). **Creative tourism: Opportunities for smaller places?** *Tourism and Management Studies , 15* (Special Issue), 7-10.

ไทยรัฐออนไลน์. (2562). ***เปิดชื่อ 55 เมืองรอง รัฐบาลแจกเงินไปเที่ยว***. สืบค้น 8 มิถุนายน 2563. จากhttps://www.thairath.co.th/news/society/1551041

Author

Mr. Siriwuth Wannathong

History Program, Faculty of Humanities and Social Sciences

Sisaket Rajabhat University 319 Thaipantha Rd., Pho Sub-district, Muang Diatrict, Sisaket Province 33000

Email: siriwuth.w@sskru.ac.th